

навантаження. По-п'яте, усі соціально-правові заходи у сфері захисту працівників податкової міліції є дуже важливими для ефективного виконання ними своїх посадових правоохоронно-фіскальних обов'язків, однак вони мають не лише проголошуватись формально, але й реалізуватись у практику функціонування органів, служб та підрозділів податкової міліції та їх особового складу. Дійсна реалізація цих заходів може мати місце лише у тому випадку, коли нормативно буде передбачена відповідальність осіб, відповідаючих за їх перетворення у практику службово-трудової діяльності працівників податкової міліції. Звідси, Закон України «Про державну податкову службу в Україні» [1, ст.37] має бути доповнений статтею за назвою «Відповідальність за незабезпечення соціально-правового захисту працівників податкової міліції», де чітко і конкретно будуть розписані відповідні підстави, заходи і види юридичної відповідальності.

Список літератури: 1. Закон України «Про державну податкову службу в Україні» // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 6. Ст.37. 2. Закон України «Про міліцію» // Право і практика. 2001. №3. 3. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. Х., 1996. 4. Шамров В.М. Механизм реализации социальных гарантий и правовой защиты личного состава органов внутренних дел. М., 1994. 5. Кримінальний кодекс України //Бюлетень законодавства і юридичної практики України. 2001. №6. 6. Кодекс України об административных правонарушениях // Право и практика. 2001. №11-12. 7. Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 1991 року // Збірник нормативних актів України з питань правопорядку. К., 1993.

Надійшла до редколегії 09.10.02

В.А. Петухов

ПИТАННЯ РОЗРОБКИ КРИТЕРІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАКТИКИ І СТАЖУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОВС

Основна функція практичної підготовки в органах, службах та підрозділах внутрішніх справ України – організація і проведення відпрацювання навчального матеріалу та формування у осіб рядового і начальницького складу умінь та навичок щодо застосування знань на практиці, самостійного розширення і поглиблення їх [1]. Звідси, важливе значення для практичної підготовки висококласного персоналу органів системи Міністерства внутрішніх справ має послідовне наближення характеру навчальної діяльності” до специфіки роботи майбутнього фахівця, посилення зв'язків навчального закладу з діяльністю органів внутрішніх справ, систематичний аналіз їх працівниками рівня підготовки молодих спеціалістів та постійна співпраця з навчальними закладами з метою вдосконалення навчального процесу, оперативного внесення змін в його організацію, навчальне, методичне та наукове забезпечення. У цьому аспекті особливої ваги набуває питання визначення критеріїв ефективності практичної підготовки та стажування працівників органів, служб та підрозділів внутрішніх справ [2, с.78].

При розробці критеріїв ефективності практичного навчання й стажування осіб рядового та начальницького складу треба виходити з логіки діяльнісного підходу, відповідно до якого ефективність будь-якої соціальної діяльності можна визначити через ступінь досягнення її цілей [3, с.25; 4, с.58]. Згідно з даною висхідною позицією загальною, інтегральною метою теоретичної підготовки працівників органів внутрішніх справ у відомчих навчальних закладах є формування вискоелективної правоохоронно-правозабезпечувальної діяльності майбутнього спеціаліста. «Розробити критерії ефективності будь-якої діяльності – це означає визначити й обґрунтувати таку висхідну дослідницьку позицію, яка дозволяє судити про ступінь досягнення цілі цієї діяльності, аналізувати, класифікувати цю діяльність по мірі збільшення чи зменшення результативності на певній підставі» [5, с.31].

Ефективність відомчої професійної підготовки особового складу органів системи Міністерства внутрішніх справ врешті-решт виявляється в практичній діяльності осіб рядового та начальницького складу щодо забезпечення, охорони й захисту прав, свобод та законних інтересів учасників суспільних відносин. Однак визначення цієї істини аж ніяк не означає, що до тих пір, поки випускник відомчого навчального закладу не почне працювати за спеціальністю, не існує ніяких інших способів, визначити рівень ефективності підготовки курсантів та слухачів під час навчання й виховання в цих закладах. Розробляти критерії ефективності навчання курсантів і слухачів вже необхідно під час навчально-виховного процесу, тим більше, що практична підготовка і стажування справляють неабиякий зворотній вплив на навчально-пізнавальну діяльність у відомчих навчальних закладах, в процесі якої відбувається формування й подальше накопичення знань і навичок майбутнього фахівця правоохоронної справи. Таким чином, процес професійної підготовки працівників органів, служб та підрозділів внутрішніх справ має два аспекти: з одного боку, він пов'язаний з набуттям професійних знань, умінь та навичок, професійного специфічного стилю мислення, інтересів, ціннісних орієнтацій, з іншого – з подальшим розвитком громадської, соціальної зрілості студента чи слухача. На процес професіоналізації впливають усі напрямки і форми навчально-виховної роботи, передбачені навчальними планами і програмами, у тому числі практика та стажування в практичних органах, службах і підрозділах внутрішніх справ.

Тому при розробці критеріїв ефективності практичної підготовки та стажування осіб рядового і начальницького складу необхідно звернути увагу на те, як діяльність курсанта чи слухача в якості практиканта або стажиста в базових органах внутрішніх справ впливає, по-перше, на формування тієї сторони майбутньої діяльності спеціаліста, в якій виявляється якість його професійної спеціалізації, та, по-друге, в якій мірі вона сприяє формуванню іншої сторони діяльності майбутнього спеціаліста, в якій об'єктивуються його соціально-громадські якості як патріота і захисника прав, свобод та законних інтересів суб'єктів правовідносин.

Резюмуючи означене, можна сказати: розробити критерії ефективності практичного навчання і стажування працівників органів внутрішніх справ – це означає відшукати такий дослідницький прийом, який дозволить би визначити ступінь впливу цих форм відомчої професійної підготовки на процес формування діяльності висококласного фахівця щодо захисту, охорони й забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників суспільних відносин.

Ефективність будь-якої соціальної діяльності визначається через ступінь досягнення її кінцевої мети [6, с.112]. У зв'язку з тим, що метою професійної підготовки особового складу органів, служб та підрозділів внутрішніх справ є підготовка фахівців високого ґатунку в різних сферах правоохоронної діяльності держави, то конкретним способом операціоналізації категорії «мета» в даному випадку є розробка і теоретичне обґрунтування діяльнісної моделі спеціаліста. Наявність моделі як дослідницького інструмента дозволяє конкретно судити про міру сформованості діяльності спеціаліста правоохоронної справи за певними, чітко зафіксованими характеристиками. Відтак, якість діяльності особи рядового чи начальницького складу як міру досягнення цілей по її професійній підготовці, слід розглядати у ролі інтегрального критерія ефективності усієї навчально-виховної діяльності відомчих закладів освіти, у тому числі практичної підготовки і стажування слухачів та курсантів в базових підрозділах органів внутрішніх справ України.

Критерії ефективності практики і стажування працівників органів внутрішніх справ можуть бути успішно розроблені лише в межах дослідницької системи, яка включає в себе наступні компоненти: а) теорію питання; б) загальні і спеціальні критерії; в) кількісні показники ефективності практичного навчання і стажування, що знаходяться в тісних взаємних зв'язках та відносинах.

У завдання теорії входять описання суті і соціального призначення практичної професійної підготовки й стажування, визначення її місця в загальній системі навчально-виховної роботи, здійснюваної у відомчих навчальних закладах, а також аналіз найважливіших об'єктивних і суб'єктивних чинників у цій сфері. Підкреслюючи домінуючий вплив теоретичної роботи на визначення критеріїв і показників ефективності практики та стажування, необхідно врахувати також факт існування зворотного зв'язку. Робота над критеріями і показниками практичної підготовки та стажування осіб рядового й начальницького складу – це, по суті, також теоретична робота особливого роду, за якої теорія обертається своєю прикладною стороною. Тим більше, що евристичні можливості теоретичної концепції підвищуються на цілий порядок тоді, коли вона завершується розробкою критеріїв і показників ефективності практики і стажування, завдяки яким початковий абстрактно-теоретичний підхід до об'єкта досліджування набуває достатню конкретність і чіткість. Відповідно, необхідно розробляти й досліджувати компоненти дослідницької системи комплексно, з урахуванням як законів, що впливають з системних зв'язків між ними, так і пізнавальних можливостей кожного з них, адже недооцінка будь-якого з

трьох елементів системи може понизити її гносеологічну роль. Таким чином, працюючи над теоретичними проблемами практики і стажування, треба одночасно думати й про критерії і показники останніх з тим, щоб знаходити найкращі способи фіксації та кількісного виміру цієї ефективності, і навпаки, визначаючи критерії та показники практичного навчання та стажування, виходити з теоретичних установлень. Це пояснюється тим, що теорія відображає сутність і навчально-виховні можливості практики й стажування в найбільш загальній формі; критерії ефективності цих форм професійної підготовки особового складу органів, служб та підрозділів внутрішніх справ операціоналізують загальнотеоретичні установлення таким чином, щоб звернути особливу увагу на найсуттєвіші сторони функціонування практики та стажування, від яких найбільшою мірою залежить ступінь їх ефективності; вибором кількісних показників ефективності немовби завершується поєднання теорії з досліджуваною емпіричною реальністю.

У зв'язку з тим, що критерії і показники ефективності практики та стажування особового складу органів внутрішніх справ відіграють в межах дослідницької системи різну роль, необхідно також з'ясувати, як вони співвідносяться один з одним, який характер зв'язку між ними. Критерії ефективності практичної підготовки і стажування розробляються на основі теоретичного аналізу процесу виховання і соціального становлення спеціалістів-правоохоронців з урахуванням системи об'єктивних та суб'єктивних факторів і наукового визначення якісних та кількісних ознак ефективності навчально-виховного процесу за найважливішими параметрами. Емпіричні ж показники ефективності переводять критерії ефективності практики і стажування на кількісні індикатори (цифри, індекси), завдяки яким критеріальні характеристики стають кількісно визначеними. Без такого переводу неможливо було б вивчити практику і стажування як процес, виміряти їх ефективність та здійснювати на них управлінський вплив. Критерії і показники ефективності підготовки та стажування осіб рядового й начальницького складу, узяті самі по собі, мало що дають для теорії і практики. Критерії ефективності – це лише абстрактно-теоретичний спосіб вивчення ефективності людської діяльності. Конкретними стають вони тоді, коли спираються на кількісні показники цієї ефективності. У такому ж стані опиняються і кількісні показники ефективності, якщо вони використовуються у відриві від критеріїв ефективності. Звідси, враховуючи роль і можливість як критеріїв, так і показників ефективності практичної підготовки й стажування працівників органів системи Міністерства внутрішніх справ України, необхідно розробляти їх взаємопов'язані і взаємозалежні дослідницькі засоби в межах єдиної теоретичної концепції дослідження, оскільки при їх сумісному використанні виникає краща, якісно нова евристична можливість. Урахування вищенаведеного дозволяє зробити висновок, що критерії ефективності практики і стажування в органах, службах та підрозділах внутрішніх справ мають відповідати наступним основним вимогам: враховувати вплив найважливіших об'єктивних і суб'єктивних факторів, фіксувати формування і розвиток основних параметрів професійної діяльності і

соціальної діяльності осіб рядового та начальницького складу; враховувати рівень саморозвитку працівників; розроблятися і застосовуватись в межах дослідницького комплексу (теорія питання – критерії – кількісні показники) з урахування службово-пізнавальної ролі і можливостей кожного компонента; давати можливість кількісного виміру виявленень ефективності практики і стажування через систему показників.

Список літератури: 1. Ануфрієв М.І., Бандурка О.М., Ярмиш О.Н. Вищий заклад освіти МВС України: Науково-практичний посібник. Х., 1999. 2. Поздняков П.В., Копьев Н.Я., Яковлев А.И. Эффективность идейно-воспитательной работы. Условия, факторы, критерии. М., 1975. 3. Буюева Л.П. Человек: деятельность и общение. М., 1978. 4. Маркарян Э.С. О генезе человеческой деятельности и культуры. Ереван, 1993. 5. Барулин В.С., Фатхуллин М.Ф. О разработке критериев эффективности общественно-политической практики студентов // Общественно-политическая практика студентов (вопросы теории и методики): Методическое пособие / Под ред. В.Г.Агафонова. М., 1980. 6. Эффективность правовых норм / Кудрявцев И.С., Глазырин В.В. М., 1980.

Надійшла до редколегії 18.10.02

Г.С. Поліщук

ПОПЕРЕДЖУВАЛЬНА ДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Одне з центральних місць у реалізації природоохоронної політики держави займає право, що виступає як ефективний регулятор екологічних відносин у суспільстві та забезпечує інтереси особистості та соціальної справедливості у сфері екології. У сучасних умовах посилення антропогенного навантаження на навколишнє середовище все більше зростає значення неухильного та суворого дотримання діючого природоохоронного законодавства, у тому числі і кримінально-правових норм у сфері охорони довкілля.

Мета встановлення кримінально-правових норм у сфері екології – охорона заходами кримінального права навколишнього природного середовища, раціональне природокористування та екологічна безпека – може бути досягнута двома основними шляхами: кримінально-репресивного спрямування – застосування державного примусу до самого злочинця (покарання, виправлення та перевиховання) та кримінологічного – недопущення порушення кримінально-правових норм по охороні довкілля та створення відповідних умов, що виключали б порушення екологічного законодавства (попередження екологічної злочинності). Враховуючи надзвичайно високий ступінь суспільної небезпеки екологічних злочинів, а також неможливість усунення в багатьох випадках наслідків скоєння злочинних посягань на довкілля, на нашу думку, пріоритетним напрямком боротьби з екологічною злочинністю повинно стати її попередження.

Попередження екологічних правопорушень визначається авторами монографії «Ефективність юридичної відповідальності в охороні навколишнього природного середовища» як «система різноманітних, державних та громадських, регулюючих та охоронних, економічних та організаційних,